

אל תרד מצרימה – גור בארץ הזאת

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָרֵעַב הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בֵּימֵי אַבְרָהָם וַיִּלְדָּה יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם מִלְּדָתָהּ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר אֶל־תֵּרֵד מִצְרַיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ: גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲרִיחָה עִמָּךְ וְאַבְרָכְךָ כִּי־לֹדְךָ יִלְדָרְעָד אֲתָן אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהִקְמַתִי אֶת־הַשְּׁבַע אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: (בראשית כו א-ג).¹

אל־תֵּרֵד מִצְרַיִם - שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ - גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת.²

רש"י בראשית כו ב – יצחק חשב לרדת מהארץ

אל תרד מצרימה - שהיה דעתו לרדת מצרימה כמו שירד אביו בימי הרעב. אמר לו: אל תרד מצרימה, שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך.³

רשב"ם בראשית כו א – דרך ארץ פלישתים

מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם – כדכתיב: "ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה". לא הוצרך פסוק זה אלא להודיעך שכשם שאברהם אביו היה הולך בשביל הרעב למצרים, כך יצחק היה יורד למצרים דרך ארץ פלישתים, דרך קצרה, כדכתיב: "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא". ולכך אמר לו הקב"ה: אל תרד מצרימה לפי שידוע הקב"ה שהיה יורד למצרים.⁴

פירוש ספורנו בראשית כו א-ב – נטילת רשות מאבימלך וחסרון המרעה

וילך יצחק אל אבימלך - ליטול רשות ממנו דרך מוסר, בהיותו חפץ אז לצאת מארצו מפני הרעב.⁵
אל תרד מצרימה - אל ישיאָךָ ללכת שם חסרון המרעה פה, כענין: "כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך וכו'":

¹ מוטיב מרכזי בספר בראשית הוא **מעשה אבות סימן לבנים** (ראו דברינו בנושא זה בפרשת חיי שרה). אבל כאן הוא "מעשה לסתור", הבנים אינם עושים כמעשה אבותם. אם אברהם ירד למצרים, מסיבה זו או אחרת, (ידועה ביקורתו הקשה של רמב"ן על ירידה זו, ראו פירושו לבראשית יב י), יצחק מצטווה שלא לרדת למצרים ולהתמודד עם הרעב, כפי שעשו מן סתם שאר תושבי הארץ. אם אבימלך והפלישתים לא קמים ויורדים למצרים בכל שנת בצורת, שמתרחשת לפרקים בארץ התלויה בגשם, גם אתה יצחק לא תרד. זה אולי גם ההבדל בין רועי מקנה צאן ובין עובדי אדמה. עם כל הקשיים שאין לזלזל ח"ו בהם. וכבר הרחבנו בשבחו של יצחק, "הסנדוויץ" באבות, בדברינו **יצחק אבינו** בפרשה זו בשנה האחרת והראינו שבניגוד לאברהם אביו ויעקב בנו שהיו רועי מקנה, הוא עובד אדמה ומתבדך בה, ככתוב בסוף העניין: "וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחַבֵּץ וַיִּשְׁבַּח ה' וַיִּבְרַכְהוּ ה'" (בראשית כו יב). הפעם נתמקד בציווי: "אל תרד מצרימה – שכון בארץ – גור בארץ הזאת".

² לפני שנגלוש לפרשני המקרא ולמדרשים, נחזור ונקרא את ליבת דברי הקב"ה ליצחק שהם מעין מצוות לא תעשה ומצוות עשה צמודה לה (אולי שתי מצוות עשה?) ומזכירים מבנים דומים במקרא, דוגמת: "לא תעשו עוול במשפט – בצדק תשפט עמיתך (ויקרא יט טו)", "לא תקום ולא תטור – ואהבת לרעך כמוך" (שם שם יח), "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם – השב תשיבם לאחיק" (דברים כב א), "לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם – הקם תקים עמו (שם שם ד) ורבים אחרים. כך גם בספרות החכמה, כגון: "סור מרע ועשה טוב" (תהלים לד טו), "אל תוכח לץ פן ישנאך – הוכח לחכם ויאהבך" (משלי טו ז). ונראה שהדיבור ליצחק בפרשתנו הוא ראש לכלום: אל תרד מהארץ – גור ושכון בה!

³ מהפסוק שהבאנו בראש הדף, קשה לדעת אם ההליכה של יצחק לאבימלך הייתה הכוונה הסופית שלו, למצוא בארץ פלישתים פתרון לרעב, ושם עוצר אותו הקב"ה מלעשות את הצעד הנוסף של ירידה למצרים, גם אם המצב יחמיר וגם אם לא חשב יצחק לעשות זאת; או שלכתחילה היה יצחק לרדת למצרים והקב"ה עוצר אותו וכתוצאה מכך הוא נשאר בארץ פלישתים. רש"י בוחר באפשרות השנייה. מה גם שיש ליצחק תקדים מאברהם אביו! כך הוא פשט הפסוקים בעיני רש"י. ומיד, ביד אומן המשלב פשט ודרש, עובר רש"י לדברי מדרש בראשית רבה (סד ג): "אמר ר' הושעיה: אתה עולה תמימה. מה עולה, אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף אתה אם יצאת חוץ לארץ, נפסלת". אך רש"י מרכז את המדרש ואינו נוקט בלשון של פסילה, אלא בלשון "אינו כדאי" – אין חוץ לארץ כדאי לך. פשט, מדרש ונופך משלו – שלושתם ברש"י קצר אחד. שוב מצאנו את דברי רש"י במדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת תולדות פרק כו סימן ב: "אל תרד מצרימה. מכאן אתה למד שהיה בדעתו לירד למצרים, כמו שעשה אברהם אביו שהלך למצרים מפני הרעב, אלא מפני שאמר הקב"ה ליצחק מן הסתם ירד בה, ועל בניו נמנע מלשוב בדרך הזו וסופם שתעו במדבר שאתה עולה תמימה, לכך אין רצוני שתצא אתה חוצה לארץ". העקידה היא הסיבה לאי ירידה מהארץ. וכבר העיר שלמה באבר בהקדמתו למדרש אגדה בראשית זה, שאכן יש בינו ובין רש"י מקבילות רבות, אך סביר שהוא מדרש מאוחר שהכיר את פירוש רש"י (וכן את פסיקתא זוטרותא) ולא ההפך.

⁴ הנכד (רשב"ם) ממשיך את קו הפשט של הסבא (רש"י) שאכן כוונת יצחק הברורה הייתה לרדת למצרים וארץ פלישתים איננה אלא ציון של הדרך הקצרה למצרים (דרך הים), כמו שהיה במחשבה ביציאת בני ישראל ממצרים ללכת ישירות לארץ והתורה טורחת להסביר מדוע לא נבחרה דרך זו: "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא ... פן ינחם העם בראותם מלחמה וכו'" (שמות יג ז). על יצחק נאסר לרדת בדרך זו למצרים, דרך שאברהם מן הסתם ירד בה, ועל בניו נמנע מלשוב בדרך הזו וסופם שתעו במדבר ארבעים שנה. ארץ פלישתים כמחוסם לירידה וכמחוסם לשיבה. פירוש חזקוני מדגיש שיצחק הלך לאבימלך משום שהיה בעל בריתו של אברהם אביו, אבל גם הוא הולך בשיטת רש"י ורשב"ם שמגמת פניו של יצחק הייתה מצרים ורק ה' עצר בעדו. ראו גם פירושו שם שיצחק רצה לרדת למצרים משום שהיה סבור שבו מתחילה גלות מצרים.

⁵ יצחק מרגיש שהוא צריך לקבל את רשותו של אבימלך להגר מהארץ בשעת רעב! האם זה רק משום שהוא נתין אצל אבימלך, או משום שהוא באמת מרגיש לא נח עם זה שהוא עוזב ועמי הארץ נשארים? ראו הביקורת הקשה בתחילת רות רבה (א ד) על אלימלך שיצא למואב בשנת רעה ו'הפיל לבן של ישראל עליהם". מאבימלך יש ליצחק בושת פנים, ומה עם הפנים לקב"ה?

שכון בארץ אשר אומר אליך - עשה משכנות רועים למקנך באותו המקום בעצמו שאומר אליך לגור בו, כי בו יצליח גם מקנך. וזה כי אמנם הסבה שהיה בדעתו לצאת היתה בשביל חסרון המרעה.⁶

פירוש רד"ק בראשית כו א – יצחק לא התכונן לרדת מהארץ

וילך יצחק אל אבימלך מלך פלישתים וגוי - לפי שהיה ברית בין אברהם ובין אבימלך, ואמר לו "ולניני ולנכדי" הלך לגור בארצו עד עבור הרעב.⁷

פירוש רמב"ן בראשית כו א – יורד ולא יורד

וטעם וילך יצחק אל אבימלך - כי היה בדעתו לרדת מצרימה והלך אל אבימלך בעל ברית אביו, אולי ייטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לירד למצרים ... אל תרד מצרימה, ושכון כל ימך בארץ שאומר אליך בכל פעם ופעם, על פי ה' תסע ועל פי ה' תחנה ... וגור עתה בארץ הזאת בארץ כנען אשר תכלול עמים רבים וארצות רבות, כי אני מצוך עתה שלא תצא ממנה לעולם.⁸

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תולדות סימן ו – אתה (צבר) שנולדת בארץ, אל תרד

"וילך יצחק אל אבימלך וגוי" (בראשית כו א). ביקש לירד למצרים, מיד נגלה עליו הקב"ה, אמר לו: "אל תרד מצרימה". אברהם ירד, ויצחק לא ירד. ולמה לא אמר לאברהם, אלא ליצחק אל תרד מצרימה. אמר ר' הושעיא: א"ל הקב"ה: יצחק, אביך שבא מחוצה לארץ ירד למצרים, אבל אתה שנולדת בארץ ישראל ואתה עולה טהורה, תרד? בתמיהה! לפיכך: "אל תרד מצרימה".⁹

בראשית רבה סד ג – בית, נטיעה, זריעה ושכינה

"וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ" - עשה שְׂכֻנָּה בארץ ישראל: הוי נוטע, הוי זורע הוי נציב.¹⁰ דבר אחר: "שכון בארץ" - שְׁכַן את השכינה בארץ.¹¹

⁶ גם עם המרעה לצאן צריך להסתדר בשנות בצורת ולהציב את משכנות הרועים במקומות הנכונים. אבל מהמקרא נראה שמה שבאמת גרם הרעב הוא שינוי עיסוקו ופרנסתו של יצחק מרועה צאן (בלבד) לעובד אדמה (גם) ואולי שילוב של שניהם (ביות בעלי חיים). שימו לב איך בשורה השנייה שולח פירוש ספורנו חץ שחוט אל עבר יעקב ובניו שבאו ונימקו לפרעה את הגירתם למצרים בחוסר מרעה לצאן. והרי צאן הוא 'תועבת מצרים'. ראו גם השימוש בביטוי החריף: "אל ישיאך" שמרמז אל פסוקים קשים במקרא שמכילים את הפועל להשיא: "הַנְּחֵשׁ הַשִּׂיאֲנִי" (בראשית ג יג), "וְדוֹן לִפְנֵי הַשִּׂיאֲךָ" (עובדיה א ג), "הַשִּׂיאֲךָ יְכַלֵּךְ לֶךְ אֲנֹשִׁי שְׁלֹמֹךְ" (שם ז ועוד).

⁷ נראה שפירוש רד"ק הוא הכי קרוב לחלופה הראשונה שהצענו בהערה 3 לעיל, בקריאת פשט הפסוקים. פסוק א מדבר על הליכת יצחק לאבימלך ולארץ פלישתים "נטר" ואין בו שום אזכור של מצרים. ההליכה של יצחק לאבימלך לארץ פלישתים הייתה הכוונה הסופית שלו - למצוא שם פתרון לשנות הרעב. אלא ששם עוצר אותו הקב"ה מלעשות את הצעד הנוסף של ירידה למצרים, שמה יחשוב יצחק לעשות כן אם המצב יחמיר. בכך שונה פירוש זה לא רק מכל המפרשים שהבאנו לעיל.

⁸ עוד שם דבריו בתחילת פירושו: "מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם - .. כי זה להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו שבעבורו ירד אברהם למצרים, ושם עשה לו השם כבוד גדול. ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו לירד שם עד שנאמר לו אל תרד מצרימה". נראה שרמב"ן עושה מעין פשרה בין ההליכה לארץ פלישתים ובין הכוונה לרדת למצרים ולהתעשר ולזכות לכבוד שם כאברהם אביו! "בדעתו לרדת למצרים", כלשון רש"י, אבל בוא ניתן הזדמנות לארץ פלישתים. עפ"י רמב"ן, יצחק יורד ולא יורד מהארץ. אבל לכל השיטות, התערבות ה' הייתה נחוצה, אם כעצירה ואם כאזהרה ומניעה.

⁹ במעבר מפרשני המקרא למדרשים, נתחיל במדרש שלכאורה מזכיר את רש"י בו פתחנו ואת המדרשים עליהם הוא נשען, ראו הערה 3 לעיל. אלא שכאן מתמודד המדרש ישירות עם השאלה: למה אברהם כן ויצחק לא? שאלה שאפשר כמובן להרחיב ולשאול גם על יעקב: למה אברהם כן, יצחק לא ויעקב שוב כן. את יעקב נראה להלן. בינתיים, בהשוואה של יצחק עם אברהם, נראה שהעולה התמימה שלעיל, בעקבות העקידה, כך מבארים רוב פרשני המדרש, הופכת כאן לעולה טהורה שמקורה בלידתו של יצחק בארץ. אברהם עשה את הצעד הראשון והגדול של עקירה מחוצה לארץ, לארץ. אברהם המשיך להתהלך גם בארץ (נראה להלן), אברהם הוא אב המון גויים, הוא גם אביהם של ישמעאל ושל בני קטורה ובני הפילגשים שהתפזרו על פני ארצות שכנות. אקלים ארץ ישראל שתלוי בגשם, היה חדש לאברהם שגדל ליד נהרות גדולים וחזר אליהם בשנות בצורת. אבל אתה יצחק, אתה 'צבר טהור', כשאתה מהגר לארץ מצרים זו ירידה, אתה עוזב את ארץ מכורתך. אברהם הלך מארצו וממולדתו, אבל כאשר הוא שולח לקחת אשה ליצחק הוא עדיין מכנה את חרן: "ארצי ומולדתי" (בראשית כד ד). אברהם אומר לאבימלך: "כִּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אֲבִי" (בראשית כ יג). אבל אתה יצחק, כאן היא ארץ ומולדתך, אתה גדלת עם הגשם ועם הבצורת, אתה שבת וחפרת את הבארות שחפר אברהם אביך. אתה יכול להישען על הברית שכתר אברהם אביך עם אבימלך ושאתה חזרת ואוששת, כפירוש רד"ק לעיל.

¹⁰ זה נוסח דפוס וילנא. ונציב הוא נוטע בארמית כך שיש כאן כפילות. אבל נוסח אלבק הוא: "הוי זְרוּע, הוי נְטוּע", היינו איש שמלאכתו בזריעה, איש שמלאכתו בנטיעה. שם עצם ותואר ולא פועל. ועל דרך הדרש אולי גם: "הוי זְרוּע, הוי נְטוּע" אתה בארץ.

¹¹ יצחק משמש בית אב לא רק למי שעובד אדמתו באמונה, אלא גם למי שסוחר בתוצרתה ונושא ונותן באמונה. כדברי מדרש תנחומא (בובר) פרשת ראה סימן ח: "בְּטַח בְּה' יַעֲשֶׂה טוֹב שְׁכֵן אֶרֶץ יְרֵעָה אֲמוֹנָה (תהלים לז ג). ר' חגי בשם ר' יצחק הוה מסרס קרא: עשה טוב - בטח בה! משל לבעל השוק שיצא לְשַׁעַר את המידות. ראה אותו אחד התחיל מטמין מלפניו. אמר לו: מה לך לטמון מלפני? שַׁעַר את מידותיך ואל תתיירא. הדה הוא דכתיב: בטח בה' ועשה טוב. שכן ארץ ורעה אמונה - עשה שכונה של ארץ, הוי זורע, הוי נוטע. ורעה אמונה - רַעָה אמונתן של אבות". בנייה, נטיעה, זריעה וסחר באמונה, הם שמשכינים את השכינה לארץ. השו"ע ירידת השכינה במשכן ובמקדש. איזה שבח ליצחק אבינו ולצאצאיו הגרים בארץ ומפתחים אותה באמונה.

תוספתא ברכות פרק ו הלכה ח – ברכה במעשה ידיים

ר' דוסתאי בי ר' ינאי אמר משם ר' מאיר: הרי הוא אומר ביצחק: "וברכתיך והרבתי את זרעך בעבור אברהם עבדי" דרש יצחק ואמר: הואיל ואין הברכה שורה אלא על מעשה ידי, עימר זרע. שנאמר: "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים"¹².

ספרי דברים פסקא ח – השבחת הארץ

כשנתן הקב"ה לאברהם אבינו את הארץ לא נתנה לו אלא כמות שהיא, שנאמר: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" ... עמד יצחק והשביחה שנאמר: "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים"¹³.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית מו ג – יעקב מהסס לרדת מצרים בגלל יצחק

"ויואמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה". אמר יעקב אבינו: יצחק אבי בקש לרדת מצרימה, אמר לו הקב"ה: "אל תרד מצרימה" (בראשית כו ב), ואני היאך אני יורד? לפיכך: "ויזבח זבחים לאלהי אבינו יצחק" - על שם שערכו ליצחק מלרדת מצרימה וליעקב צוה לרדת. וראיה לדבר שהרי אמר לו הקב"ה: אל תירא מרדה מצרימה - אע"פ שעכבתי את אביך מלרדת, אתה רד.¹⁴ ונראין הדברים, שהרי ענה לו הקב"ה מעין מחשבותיו.¹⁵

מדרש תנחומא פרשת תזריע סימן ו (תנחומא בובר סימן ח)

מעשה בכחך אחד שהיה רואה את הנגעים. מטה [או נתמעטה] ידו ובקש לצאת לחוצה לארץ. קרא לאשתו ואמר לה: בשביל שבני אדם רגילין לבוא אצלי להראות את נגעייהם, בואי ואני אלמדך שתהא רואה את הנגעים. אם ראית שערו של אדם שיבש המעין שלו, תהי יודעת שלקה. לפי שכל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו. יבש המעין שלו - יבש השיער. אמרה לו אשתו: ומה אם כל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו [שיהא שותה ממנו], אתה שאתה אדם, וכמה שערות יש בך, ובניך מתפרנסין על ידך, לא כל שכן שיזמין לך הקב"ה פרנסה! לפיכך לא הניחה אותו לצאת לחוצה לארץ.¹⁶

¹² שאמדו (או העמידו) את השדה כמה היא ראויה לעשות ועשתה פי מאה. כך הוא בהמשך התוספתא שם, ובראשית רבה סד ו וברבים מהפרשנים. וכמו כן שיצחק נתן מעשרות וקיים את מאמר חז"ל: "עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר". עוד על עושרו של יצחק, ראו בראשית רבה סד ז: "ויגדל האיש וילך הלך וגדל עד כי גדל מאד - עד שהיו אומרים: זבל פרותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אביו". כל זה להראות עושרו החומרי של יצחק ואפילו בשנה ההיא שהייתה הארץ קשה והשנה קשה כדרשת בראשית רבה סד ו: "ויזרע יצחק בארץ ההיא, א"ר חלבו: בארץ ההיא, בשנה ההיא - הארץ קשה והשנה קשה. ואילו היתה יפה - על אחת כמה וכמה". אברהם חופר בארות מים בשביל המקנה, יצחק חופר בארות מים להשקות השדות, זורע, קוצר ומעמר ומקיים מצוות התלויות בארץ. אברהם נותן מעשר כספים (למלכיצדק), יצחק, ע"פ המדרשים, נותן מעשר תבואות (בראשית רבה סד ו).

¹³ ההשוואה עם אברהם איננה רק בגין שזה בא מחוצה לארץ וזה נולד בארץ כמו תנחומא (בובר) לעיל. ההשוואה היא ביעוד. אם אברהם עלה לארץ והתהלך בה (ממשיך את "לך לך" בתוך הארץ), תפקידו של יצחק הוא להתחיל לעבוד את הארץ ולהשביחה. אחרת, למה בא אברהם ועשה את כל הדרך לכאן? מדרש ספרי שם מונה אמנם גם את ההשבחה שעשה אברהם בארץ (ויטע אשל בבאר שבע) וגם זו של יעקב (ויקן את חלקת השדה), אבל לפי פשוטו של מקרא אברהם ויעקב היו רועי צאן, נעים ונדים, יורדים מהארץ בשנות רעב. יצחק הוא החקלאי היהודי הראשון. הוא נצמד אל האדמה גם בשנה קשה ובארץ קשה.

¹⁴ אותה מטבע לשון שאוסרת על יצחק: אל תרד מצרימה, מתירה ליעקב: אל תירא מרדה מצרימה.

¹⁵ נראה שמדרש מאוחר זה נשען על מדרש בראשית רבתי פרשת ויגש עמוד 221: "ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. רבנין אמרי: אמר יעקב: אבא, כשרצה לירד למצרים מפני הרעב אמר לו הקב"ה: אל תרד מצרימה, ואני מבקש לירד! תאמר שאין הקב"ה חפץ בכך! לכן זבח להקב"ה שידועהו אם ירד למצרים. הדא הוא דכתיב: ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק וגו'. ומנין אתה אומר שעל דבר זה עשה כן? שהקב"ה משיבו: אל תירא מרדה מצרימה". ראו גם פירוש רד"ק וספורנו לבראשית מו א. ההיסוס של יעקב לרדת מצרימה, אחרי שאביו נצטווה שלא לרדת לשם, שלא לעזוב בכלל את הארץ ולהתנחל בה גם בשנות רעב, היסוס זה נמצא כבר בעת גלותו לחרן. כבר שם מרגיש יעקב שאולי משהו ביציאתו מהארץ לא בסדר. ראו מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישלח סימן י: "... אף יעקב נדר דברים לפני הקב"ה, מנין, שנאמר וידר יעקב נדר לאמר וגו' (בראשית כח כ), ושבתי בשלום אל בית אבי (בראשית כח כא). אמר לו (יעקב לקב"ה): יצחק אבי ביקש לצאת לחוצה לארץ, ולא הנחת אותו, בשביל שהיה עולה. נגליתיה לו ואמרת לו: אל תרד מצרימה (בראשית כו ב), ואני איני יוצא בטובתי, אלא לפני אחי שלא יהרגני. נטלתי רשות ממך ומאבי אל תניחני". אך שם הוא נרדף ונס על נפשו וההיסוס שלו הוא בעצם בקשה שלמרות שהוא עוזב את הארץ ועובר על הציווי לאביו: "אל תרד מצרימה", שהקב"ה לא יעזוב אותו ולא יטשנו. מה גם שהוא מוסיף נדר: "ושבתי בשלום אל בית אבי". כאן, בירידה למצרים, מה התירוץ של יעקב? שיש רעב בארץ? (ואיפה הנדר לחזור לארץ?) הרי בדיוק על זה הצטווה יצחק שלא לעזוב את הארץ! אז אולי הוא פשוט מתגעגע ליוסף? ראו הביטוי במדרש: "ענה לו הקב"ה מעין מחשבותיו" שמזכיר את אמרת חז"ל: "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (מכות י ע"ב). וכבר דנו בירידת יעקב למצרים בדברינו [אל תירא מרדה מצרימה](#) בפרשת ויגש. ראו גם בדברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא. והדברים קשים וצריכים ליבון נוסף.

¹⁶ ראו סיפור קצר אבל דומה בתלמוד ירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה א: "שמעון בר בא אתא לגביה רבי חנינה, אמר ליה: כתוב לי חדא איגרא דאיקר ניפוק לפרנסתי לארעא ברייתא (כתוב לי איגרת של כבוד (כתב המלצה) על מנת שאצא לפרנסתי בחוץ לארץ). אמר לו: למחר אני הולך אצל אבותיך, יהו אומרים לי: נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בארץ ישראל, התרתה לה לצאת לחוץ

שבת שלום
מחלקי המים¹⁷

מים אחרונים: ראו פירוש תורת המנחה (ר' יעקב ב"ר חננאל סקילי או צקלי, מתלמידי הרשב"א, ספרד המאה ה-14) פרשת תולדות / דרשה יב עמוד 87: "מים עמוקים עצה בלב איש זה יצחק, כשראה שבא הרעב בארץ חשב לצאת ממנה ולירד למצרים, והלך לגרר כדי שירד משם למצרים דכתיב ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו', והיה מחשב ומהרהר בלבו בכל יום לירד למצרים והיה דבר זה עצור בעצמותיו כמים עמוקים. ואיש תבונה ידלנה זה הקדוש ברוך הוא, שגילה והודיע מחשבתו דכתיב: וירא אליו ה' וגו' אל תרד מצרימה מכלל שזאת היתה כוונתו. אמר לו: אל תרד מצרימה. אמר לו: אלך אל מקום אחר. אמר לו: שכון בארץ אשר אומר אליך אמר לו אי זה ארץ אלך אמר לו גור בארץ הזאת וגו'. ואל תתמה למה לא מנע (הקב"ה את) אברהם ויעקב מלצאת לחוץ לארץ וליצחק מנע, מפני שהיה עולה תמימה. ויש בזה סוד גדול ולפנינו בעזרת האל אגלה בו קצת, ואם יזדמן לי לגלות טפח ולכסות טפח אגלה, ואם לאו, כבוד אלקים הסתר דבר".

ואנחנו רק נוסיף דברים שכבר הערנו לעיל בהקשר ל"עולה תמימה" שנזכר ברש"י ובמדרש אגדה בראשית. יש קשר בין העקידה ובין הישיבה בארץ! מי שהגיע למסירות נפש כל כך גדולה "אין ישיבת חוצה לארץ כדאית לך". האם זה מסר לדורות ולעקידות רבות שאירעו לאבותינו בישיבתם בחוץ לארץ? האם זה סמל לימינו?

לארץ?". ראו סיפור דומה בהלכה ח שם על ר' חייה בר בא. נושא היציאה מהארץ, בפרט בזמנים קשים, היה עבור דרשני ארץ ישראל ובעלי ההלכה, בתקופת המשנה והתלמוד, נושא אקטואלי ואקוטי. מתי, באילו תנאים ולאילו מטרות מותר לצאת מהארץ לחוצה לה. ראו למשל בראשית רבה פרשה כה סימן ג הדין בעשרה מקרי הרעב שבאו לעולם, מאדם הראשון ועד דוד, כשהוא מסיים שם על תקופת השופטים, מגילת רות: "רעב שהיה בימי שפוט השופטים, ר' הונא בשם רבי דוסא אמר: מ"ב סאין היו ונעשו ארבעים ואחת. והא תני: לא יצא אדם לחוצה לארץ אלא אם כן היו סאתים של חטים הולכות בסלע! א"ר שמעון: אימתי? בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל אם היה מוצא ליקח. אפילו סאה בסלע לא יצא לחוצה לארץ. ואילו אלימלך יצא לפיכך נענש". וזה נושא נכבד שלא נוכל להאריך בו כאן.

¹⁷ בדברינו **רביעות היורה** הרחבנו בשלוש הרביעות האפשריות ליורה בחודש שוון. שאם לא ירד היורה בראשונה, מחכים לשנייה, ואם לא בשנייה, מחכים לשלישית ואם לא ירד בשלישית – מתענים. וניסיונו באקלים הארץ אנו יודעים שלעתי חורף מוקדם מלווה אח"כ בהפסקת גשמים ארוכה והדבר קש לגידולי השדה (הגם שבימינו הרבה מהם מושקים). יהי רצון שגשמי יורה מוקדמים יהיו סימן זה לברכה לשנה כולה לכל יושבי הארץ הקשה הזו. ראו דברים רבה ז ז: "מעשה בעובד כוכבים אחד ששאל את רבן יוחנן בן זכאי: אמר לו: אנו יש לנו מועדות ואתם יש לכם מועדות. אנו יש לנו קלנדה, סטורנליה וקרטיסיס, ואתם יש לכם פסח עצרת וסוכות. איזה יום שאנו ואתם שמחים? אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: זה יום ירידת גשמים. מנין? שנאמר: "לבשו כרים הצאן ועמקם יעטפו בר יתרועעו אף ישיר" - מה כתיב אחריו? "מזמור הריעו לה' כל הארץ".